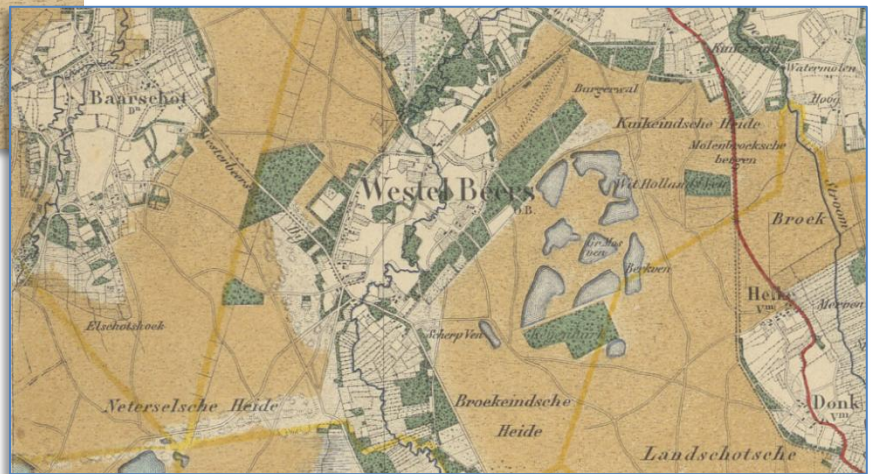

Broekhoven, waar leg dat dan?

Over de dingen die voorbijgaan

De oude archieven verhalen over het oude goed te Broekhoven en over diverse goederen van de Van Broechevons te Oerle, Hilvarenbeek/Aesvoert en Udenhout. Maar waar lagen al die goederen eigenlijk? Een reconstructie aan de hand van archiefteksten en oude kaarten.

Uitsneden uit manoeuvreerkaart Noord-Brabant van het leger 1883 (bron: BHIC)

tGoet Broekhoven

Op 2 december 1309 droeg Walterus Bac van Baescot over aan zijn zoon Willem de antiqua bona de Broekhoven (het oude Goed van Broeckhoven). De naam bestond dus zeker al in de 13^e eeuw. Broekhoven komt zeer regelmatig voor in oude vermeldingen in de Bossche en Oisterwijkse protocollen in de periode 1384-1621. Het in de 14e eeuw genoemde 'Aude Goet van Broekhoven' vormde het restant van een groot domeingood, gemakshalve 'Goet Broekhoven' genoemd, dat zich oorspronkelijk uitstreckte van Broekhoven in het noorden tot Baarschot in het zuiden en dat behalve Broekhoven ook Biest-Houtakker, Westerwijk (de Westrik), de Haghorst en Diessen omvatte. Het goed is steeds allodiaal bezit gebleven en nooit aan de hertog van Brabant overgedragen. De grens van het grote domein zal in het noorden bij benadering gevormd zijn geweest door de Nieuwe Leije tussen Goirle en het Eselven, de Oerlese waterloop-Nustrat en Korvelse waterloop tot deze weer in de Leije stroomt.¹

Het geslacht Bac (van Broekhoven) woonde van oudsher op een omwaterde huizinge, op de kaart van Zijnen (1760) 't Huis te Broekhoven genoemd. Beatrijs van Broekhoven huwt voor 1494 jonkheer Gerbrand van Coulster. Hun dochter Katharina († voor 1561) huwt Johan van Merode, heer van Duffel en Muggenborch, waarna het huis in bezit komt van het geslacht de Merode. De zuidelijke helft van Broekhoven was hoofdzakelijk een beemdengebied, de noordelijke helft een akkergebied, genaamd de Broeckhovensche Ackeren, die oorspronkelijk bij het Aude Goet van Broekhoven of Goet ter Waghen² behoorden. Hiermee is reeds aangeduid dat de akkers en dit akkercomplex reeds vrij oud zijn. Deze akkers strekten zich in de 16e eeuw uit van het Eselven tot aan het huidige Leijpark. In de 19^e eeuw echter blijkt volgens de kadasterkaart uit 1832 het gebied opgedeeld te zijn in een aantal kleinere akkercomplexen: de Ezelvense, Oerlese en Broekhovense akkers.³

Huis te Broekhoven op kaart Van Zijnen 1760 (BHIC)

In aanvulling op bovenstaande beschrijving heb ik de stellige indruk dat ook Westelbeers nog tot Goet Broekhoven behoorde. Westelbeers is immers pas veel later verenigd met Midden- en Oostelbeers. Opmerkelijk detail is overigens dat het stroomgebied van de Beerze (excl. Westelbeers) begin 14e eeuw tot Gemeijnt werd gebombardeerd. Tegenwoordig behoren de gemeenten Oost-, West- en Middelbeers tot de gemeente Oirschot. In 1334 kregen de inwoners van Oost- en Middelbeers van hertog Jan III de 'Beerse gemeijnt' tegen betaling in gebruik. Dit was het gebied tussen Oerle, Oirschot, Oisterwijk en Hilvarenbeek. Afgezien van enkele grenscorrecties en de toevoeging van

¹ Tilburgse toponiemen in de 16e eeuw' J.R.O. Trommelen en M.P.E. Trommelen (1994, redactie Van Dorenmalen, Peters en Van Putten).

² De wagentiend is de tiend welke geheven werd op de opbrengst uit de goederen (akkers en andere landerijen) welke behoorden tot het Goet ter Wagen, de oudere naam voor het (oude) goed van Broekhoven.

³ Tilburgse toponiemen in de 16^e eeuw, zie onder 1.

Westelbeers in 1803 zijn de grenzen zoals ze toen aangegeven werden steeds intact gebleven. In 1997 zijn de oude gemeenten Oirschot en Oost-, West- en Middelbeers samengevoegd tot de nieuwe gemeente Oirschot. Extra argument vormt de aanduiding 'Broekeindsche Heide' op de kaart. Zou dit de grens van het Goet Broecheven hebben gevormd? Ik sluit het niet uit.

De familie Back schijnt erfgenaam te zijn van de Giselberten van Tilburg en in het verleden ontstonden zo een aantal domeinengoederen waarin Tilburg omstreeks 1300 was verdeeld, te weten: 1. Goet ten Herstal, 2. Goet Inthout, 3. Goet ter Rijt/van de Riet en 4. Oude Goet van Broecheven.⁴

De Giselberten werden evenwel op een gegeven moment door de hertog op een zijspoor gezet. In het kader van zijn machtspolitiek in wat later de Meierij van 's-Hertogenbosch was, onteigende de hertog van Brabant de familie der Giselberten. Aanvankelijk bleven kerk en tienden nog in het particuliere bezit van nazaten van de Giselberten, althans hun rechtsopvolgers, maar in verschillende etappes werden zij in de dertiende eeuw overgedragen aan de abdi van Tongerlo.⁵

24 bunders aan het Klappend Schoor in Udenhout

Het Klappend Schoor⁶, 24 bunder land te Udenhout is in bezit geweest van de Van Broechevens van 1384 (Katharina v. Broecheven-Lijsscop) tot 1614 (Coulster-Merode).

De omschrijving uit 1440 luidt: *'...Een leene van vier en twintich buenderen lands, gelegen inde prochie van Oesterwijk ter stede geheiten dat Clappend Scoer in Udenhout benevens die erffnisse Hubrechts Wijten (wsch. het Helmonds Broek) oistwaerts ende aen die gemeynte geheiten tZant westwaert'*

En later: *'Arnt van Broecheven houdt 24 buenderen in ackerlant, in heijden ende weijden, gheleghen in de prochie van Oisterwijk ter plaetse gheheijten in Udenhout, renende mitter eender sijden nevens die ghemeijn strate ende mitter anderen nevens die erffnisse Gheert Sanders, mitten eenen eijnde aen die ghemeijnen waterlaet ende mitten anderen eijnde aen die ghemeijnte gheheiten tsant.'*⁷

Ik heb het even opgezocht op de kaart van Udenhout en het land is nog steeds prima herkenbaar vanaf de Groenstraat richting de duinen. Gelegen naast het perceel van het huidige kasteel Strijdhoeft en aan de andere zijde de 24 bunders die Johannes de Zonne, vader van Katherina van Zonne ooit in bezit had tot ca 1362, waarna het op 7 maart 1362 werd gekocht door Ghilis Wouter van Goerle en tenslotte in 1382 overging op Jan van Haren en bekend raakte als de Harensche Broek.⁸ Heden ten dage gaat de omgeving van het gebied o.a. door het leven als natuurgebied 'De Brandt'. Ook weer opgelost.

Udenhout omgeving natuurgebied Brandt anno 1969

't Rielse Hoefke op manoeuvreerkaart leger 1883 (BHIC)

tGoet te Aesvoort bij Hilvarenbeek

Hendrick van Broecheven huwde voor 1369 met Catharina Jansdr van Son, dochter van Johannes de Zonne. Hij verkreeg in 1369 een hoeve te Tilburg in Oerle en kocht in 1402 een hoeve te Hilvarenbeek, 'het goet te Aesvoert'. Hij bezat ook goederen in Udenhout, waarvan zijn vrouw de helft als huwelijksgift had ontvangen van haar vader. De goederen waren verpacht aan Lambertus van der Ryt.

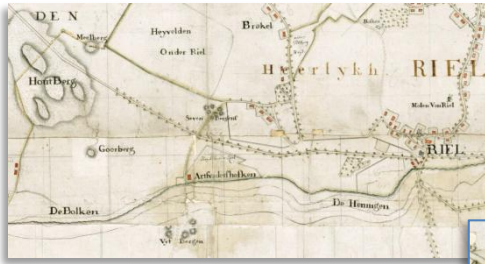
⁴ Tilburgse toponiemen in de 16e eeuw' J.R.O. Trommelen en M.P.E. Trommelen (1994, redactie Van Dorenmalen, Peters en Van Putten).

⁵ Leo Adriaensen, Tilburg in de middeleeuwen

⁶ F. Smulders, leengoed het Klappend Schoor te Udenhout in De Kleine Meijerij, 1951-52, V, nr.9, p.3-4

⁷ Wim Cop, Brabantse Leeuw, 2008, nr.2, p.112-114

⁸ F. Smulders, Het Harensche Broek te Udenhout in De Kleine Meijerij, 1951-52 V, nr. 3, p.3

Maar waar was dat Aesvoort nu eigenlijk gelegen. Aesvoort betekent zoiets als doorwaadbare plaats in de rivier of brug over de rivier. Maar welke rivier en welke brug? Gelukkig zijn er in het verleden heemkundigen geweest die zich al eens in de materie hebben verdiept.

In zijn toponymische kanttekeningen in het Brabants Heem⁹ verhaalt F. Smulders als volgt over de Aasvoortsehoeve bij Riel: 'In de 15e eeuw vinden we geregeld vermeld een hoeve aan de Aesvoert, gelegen in de parochie Alphen, maar in de Eninge van Hilvarenbeek, en rondom in de gemeynt van Tilburg. 't Was aanvankelijk niet duidelijk, waar die hoeve lag. In Tilburg denkt men, dat het Riels Hoefke de plaats is van de Aasvoortse hoeve. Dat kan heel goed. Op 't gemeente-archief van Tilburg hebben we daarom een grote kaart van Tilburg, Goorle en Riel uit de 18e eeuw bekeken. En wat zagen we! Op de plaats van 't Riels Hoefke stond te lezen: „Artsvadershoeve”. Waarmee men dan de Aasvoortshoeve schijnt te bedoelen. En zo zien we weer, dat we die oude kaarten kritisch moeten bekijken en moeten vergelijken met de gegevens uit de oude schepenprotokollen'.

Uitsneden uit Caarte Figuratieve van de Heerlijkheden Tilburg, Goirle en Riel, 1890 (BHIC)

Ja, zult u zeggen dat is allemaal heel leuk, maar strookt het ook met de oude teksten en verwijzingen? Nou volgens mij wel, oordeelt u zelf maar¹⁰.

1402 14 juni. "Henricus de Eycke, zoon van wijlen Gerdus de Eycke, de zoon van wijlen Henricus Posteel heeft verkocht aan Henricus de Broehoven, zoon van wijlen Gerardus de Broehoven, ZIJN HOEVE GEHETEN TGOET TE AESVOERT, gelegen in Hildwaren Beke ter plaatse Aesvoert, uitgezonderd

a. 7 bunder land in Hildwaren Beke, gelegen nabij Goerle aan die Leye en grenzende aan voornoemde hoeve, welk land Godefridus Godevarszoon en Amisius geheten Mijs, zoon van Elisabeth geheten Mijs, hadden verkregen;

b. Een bunder weide in Arle in de parochie Puppel, die reeds was verkocht;

c. 2 bunder weide in de parochie van Ghilze, die Johannes van der Byestraten had verkregen".

En dat alle gegevens toch echt wel tot in de puntjes kloppen bewijst tot slot een inschrijving in het Censu Domini Ducis Brabantiae in Hilvarenbeke, rijksarchief Brussel, Rekenkamer No 45079, folio 52.¹¹ "Johannes filius Wouteri Geenen pro Heilwige filia Wouteri Ernberti ex parte Wouteri filij Johannes de Gorop pro Johanne de Broehoven de uno bonario vuytf-recepto de Communitate de Beecke anno xxxvj sito int Aesvoirt et Leeuwercken Eyck. Idem pro eadera ex parte Wouteri predicti pro Gerardo suo fratre de tribus bonario et quarta parte bonarij recepte anno xxxvj de Communitate de Beke site aen die Heers tot Gorop'. Het gehucht Gorp onder Hilvarenbeek is gelegen aan de stroom de Ley.

I rest my case.

Goed te Oerle

Na de dood van Hendrick van Broehoven verkreeg zijn zoon Gerard de hoeve te Oerle in 1411. Willem van Broehoven werd in 1428 samen met Arnoldus, natuurlijke zoon van Jan van Zon, door koop eigenaar van de hoeve te Tilburg in Oerle, die van zijn neef Gerardus van Broehoven, zoon van Henricus van Broehoven was geweest.

Over de goederen te Oerle heb ik nog geen nadere gegevens. Werk in uitvoering.

H.L. van Broekhoven
Schiedam, 30 juli 2013

⁹ Brabants Heem, 1958-1, p. 76,77

¹⁰ Bossche Protocollen nr. 1182 folio 434

¹¹ Brabants Heem, 1954, VI, p. 56, 57